

УКРАЇНСЬКІ ПРОСВІТИТЕЛІ В ПОЛЬЩІ: ДОЛЯ НА ТЛІ ДОБИ**Стефан Лашин***Доктор педагогічних наук, професор, США;**e-mail: slaszyn@aol.com*

У статті проф. Стефана Лашина «Українські просвітителі в Польщі (1956–1970 рр.)» йдеться про велике переселення українців-лемків на західно-північні землі Польщі весною 1947 року, про нужденні умови їх проживання та про відсутність будь-яких культурно-освітніх умов життя. І все ж національно свідомі українці домоглися створення в 1956 році Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ), яке своєю чергою домоглося відкриття в цьому ж році українських класів у ліцеї в містечку Бартошиці. Українські класи існували, навчали і виховували українських дітей упродовж 1956–1970 років, і за ці роки виховали майже 240 українських патріотів. У статті подані короткі відомості про викладачів Ліцею, про тих, хто вкладав свою душу, свої знання в душі і в голови юних українців. Можливо, не всі випускники Ліцею понесли українське слово, українську думку в маси, але багато з них зберегли той український патріотичний дух, який заклали їм улюблені вчителі в Ліцеї.

Мета статті – показати прагнення українців, позбавлених усяких громадянських прав у комуністичній Польщі, до знань, до освіти, до збереження свого національного єства, своєї ідентичності; описати майже героїчні зусилля викладачів Ліцею зберегти в учнів український дух, зміцнити знання рідної української мови тощо.

Методи дослідження. При написанні статті використані різноманітні документи про Бартошицький ліцей, спогади ще живих викладачів та учнів-випускників.

Наукова новизна статті полягає в тому, що досі, крім названої (див. нижче) монографії автора, ще не було подібних публікацій ні в Польщі, ні в Україні.

Ключові слова: Бартошицький ліцей, українські класи, українська мова, українське патріотичне виховання, українські просвітителі.

Широкій світовій громадськості відомі історичні факти наруги над цілою етнографічною групою українців, яка проживала на південно-східній території нинішньої Польщі, – лемками. Звинувативши лемків у підтримці УПА, польська влада депортувала в 1946 році значну частину лемків-українців на територію радянської України. Іншу частину (Вікі-

педія подає занижені дані) виселила і вивезла на звільнені від німців території, так звані *Ziemie Odzyskane*, на півночі Польщі. Як українців із Західної України москалі вивозили в нелюдських умовах у вагонах для скота у Сибір, так само, в таких же вагонах поляки вивозили українців на північ Польщі. Якщо десь на цих нових територіях ще залишилася якась будівля від німців, то комусь пощастило, але в основному люди мусили створювати собі там житло самостійно. При цьому була негласна вказівка, що в кожному поселенні число вивезених українців не мало перевищувати 10 осіб. Звичайно, що про якісь школи, якість культурно-освітнє життя для українців не могло бути й мови. І все ж після смерті тирана Сталіна у Польщі також дещо послабився тиск на українців. Знайшлися ентузіасти, патріоти, які створили в 1956 році УСКТ (Українське суспільно-культурне товариство), яке домоглося відкриття в містечку Бартошиці у місцевому ліцеї українських класів. Українські класи в Бартошицькому ліцеї існували і навчали українську молодь від 1956 до 1970 року, випустивши за ці роки майже 240 освічених українців. Автор цих рядків був також виселений, був учнем цього ліцею, потім викладачем і навіть його директором. Докладніше про це можна прочитати в книзі: Стефан Лашин. Педагогічний ліцей № 2 у Бартошицях. Українські класи. 1956–1970. Бартошиці–Ольштин–Нью-Йорк–Івано-Франківськ. Варшава: ТОВ «Тирса», 2018. 864 с. (український переклад проф. Миколи Лесюка).

У Ліцеї працювало чимало відомих педагогів, українських учителів-просвітителів, які не дали завмерти українській мові в Польщі, які доносили українське слово не тільки до своїх учнів, але й у широкі кола знедолених українців. Ось про деяких із них і згадаємо тут, у нашому матер'ялі.

Одним із таких просвітителів був учитель **Іван Брук**. Він народився 20 жовтня 1916 року в Кривому Розі в Україні. Про період його молодості відомо небагато. Навчався у Львові, де познайомився зі своєю майбутньою дружиною Люциною. У повоєнних роках в Україні переслідували українську інтелігенцію, і така доля спіткала й Івана. 1 квітня 1947 року він був заарештований і рішенням так званої трійки отримав вирок 10 років позбавлення волі. Був висланий до Казахстану, де працював у колгоспі бухгалтером. Реабілітований посмертно аж у 1992 році.

У 1958 році завдяки допомозі Торонтського університету отримав дозвіл на еміграцію до Канади. По дорозі сім'я зупинилася в Польщі, щоб зустрітися з сестрою професора, яка була в німецькому таборі і вийшла заміж за поляка. Завдяки її умовлянням оселилися в Польщі. Спочатку Іван Брук працював у Міністерстві освіти, у видавничій комісії шкільних підручників. Сам також підготував підручник з української мови і літератури. Філософія, яку вивчав у Львові, не стала йому в пригоді в його професійній роботі.

У цій ситуації в 1959–1962 роках пройшов трирічне навчання у Вищій педагогічній школі в Гданську, де отримав ступінь магістра з педагогіки.

Був першим учителем-україністом у Бартошицькому ліцеї, вихователем першого українського класу, який довів до випускного курсу та отримання учнями атестатів зрілості в 1961 році. Однак у цьому самому році покинув Бартошиці. Учнями Ліцею був сприйнятий як ерудит, дуже пристойний, статний та елегантний чоловік; щоденно вишукано одягався в модні костюми, до них підбирав відповідні сорочки та краватки. Ні з ким не налагоджував особливо тісних контактів. Удостоїлися цього тільки деякі учні з класу, в якому був вихователем. Ніхто не знав його трагічного минулого, яке могло кинути тінь на його поведінку й оточення. Коли прибув до Бартошиць, мав приблизно 42 роки, і з них 10 пройшли в радянських концентраційних таборах. Однак у житті був погожою і лагідною людиною. Дружив з Г. Дроздовським – першим учителем математики та фізики, які викладав українською мовою в Бартошицькому ліцеї. Приїхав він до Бартошиць з України у той час, коли й Іван Брук.

Потім І. Брук працював у загальноосвітньому ліцеї в Кудові Здрою на посаді директора. Пізніше був викладачем Вищої педагогічної школи і директором Комплексу електрично-механічних шкіл у Вроцлаві. Його дружина Люцина викладала в Бартошицькому загальноосвітньому ліцеї російську мову, а пізніше в Дембиці, куди переїхала родина, вела заняття з німецької мови та психології.

Помер Іван Брук передчасно, бо мав лише 67 років. Він закінчив свій земний шлях 8 березня 1983 року в Дембиці після важкої хвороби нирок, яка, без сумніву, була результатом його багатолітнього перебування в таборах.

Григорій Дроздовський народився 3 квітня 1914 року в робітничій сім'ї в Одесі. Якихось певних даних щодо перебігу його навчання, на жаль, немає.

Після працевлаштування в Педагогічному ліцеї № 2 прийняв перший український клас (випуск 1961 року). Працював у Ліцеї до 1959 року, а тоді виїхав до Кошаліна, де в 1960 році почав працювати в Автомобільному технікумі. Тут він працював до пенсії, на яку перейшов у 1976 році.

Григорій Дроздовський викладав математику і фізику в українських класах.

Це була людина з широкими знаннями і не тільки в галузі точних наук. Дроздовський мав різнобічні зацікавлення, і, власне, цим можна було б пояснити той факт, що його інколи називали диваком. Випускники перших випусків пам'ятають, як він хотів спустити воду зі ставка за комунальним ліском, бо на дні, мовляв, має щось бути цікаве, може, на-

віль радянський танк. Він збирав також агрегати від колишніх німецьких машин, щоб мати можливість вивчити їх дію.

Г. Дроздовський був доброю і вразливою людиною, зі своєрідним почуттям гумору, прекрасним викладачем. Умів у доступний спосіб пояснити найважчі програмові питання з математики чи фізики. Ніколи не квапився і не прискіпувався до учнів. Прекрасно, каліграфічно писав на дошці, ставив, як правило, гарні оцінки. Випускники 1961 року донині пам'ятають інспекцію з обласного відділу освіти, яка спеціально прибула, щоб перевірити результати навчання, оскільки їх клас був єдиним у воєводствах, в якому не було за шкільний період жодної незадовільної оцінки з математики (а педагогічних ліцеїв було тоді 8!). Але комісія переконалася в об'єктивності оцінок і підтвердила високий рівень знань учнів з його предметів.

Дружив Г. Дроздовський з Іваном Бруком. Поєднувала їх, можливо, схожість психічної конструкції, але мали вони цілком різні смаки в одязі і різні манери в поведінці.

Таких учителів, як Григорій Дроздовський, запам'ятовують на все життя.

Великої уваги заслуговує **Варвара Серкес**, яка народилася в 1900 році на Львівщині. Її батько був директором школи, а мати вчителькою. Після смерті батька в 1911 році сім'я переїхала до Львова, але під час Першої світової війни у зв'язку з важкими умовами життя родина тимчасово виїхала на село до матеріної сестри-вчительки. Під час воєнних дій (російського наступу) родина була евакуйована на Схід. Там, у Житомирі, у 1919 році Варвара закінчила математично-природничу гімназію і так званий VIII педагогічний клас, що давало їй право вчителювати в школі.

Від 1919 до 1921 року працювала як учитель у польській школі в с. Варівка Житомирської області. У 1921 році вона виїхала до Польщі. Польська влада не визнавала тогочасних українських освітніх сертифікатів, незважаючи на те, що в 1919 році В. Серкес склала випускні іспити за обов'язковою програмою, яка тоді була дійсною в Україні та Росії. З метою удосконалення освіти вона відвідувала 2-річні гуманітарні та 2-річні методично-педагогічні курси, отримавши в 1924 році право на працю в польських школах. У 1927 році склала практичний іспит на вчителя.

У 1921–1944 роках Варвара Серкес працювала у Варшаві. За час окупації тричі пройшла перевірку гестапо, двічі загрожував їй розстріл. Під час Варшавського повстання змушена була покинути Варшаву і разом з іншими мешканцями столиці була поміщена у Форті Бема. Пізніше оселилася в Оструді, спочатку працювала в початковій школі (1945–1947 рр.), а потім, склавши спрощений іспит й отримавши кваліфікацію, що давала їй право викладати в середній школі, пішла працювати в загальноосвітній ліцей, у якому викладала в 1947–1950 роках.

Після цього переїхала до Бартошиць, де від 1951 до 1955 року була директором Педагогічного ліцею для виховательок дитячих закладів. Потім протягом багатьох років (1955–1963) очолювала Педагогічний ліцей № 2. У 1963 році з невідомих причин покинула працю в нашому Ліцеї.

Варвара Серкес під час своєї трудової діяльності виконувала багато різних громадських функцій та обов'язків. Вона була людиною енергійною і послідовною у своїх діях, успішно поєднувала професійну роботу з громадською діяльністю. Ті, хто навчався тоді в Ліцеї, пам'ятають, якою серйозною і рішучою вона була на шкільних лінійках, але в індивідуальних контактах була безпосередня, ввічлива, щира і доброзичлива, хоч не поступлива у виконанні раз ухвалених рішень. Завжди мала для вихованців час і до кожного ставилася з материнською турботою і піклуванням. Хлопці першого українського класу пам'ятають, як їх, перерослих, захищала від призову до армії, що їм загрожувало кожного року. Ставила однак тверду умову: не може бути двійки за період навчання. Було чимало хлопців, які завдяки карколомним заходам і потугам директори так і не одягли тоді військової форми.

З розпростертими обіймами вона зустрічала в школі випускників. Школа була для неї життям, стихією і другим домом, якому без решти віддавала своє серце, знання і час. Дуже раділа, коли гроно вчителів збільшилося на двох перших учителів з України – україніста Івана Брука і математика Григорія Дроздовського.

Якщо існує ген, який впливає на формування керівних навиків, то вона ним володіла. Була б досконалим директором у будь-який час, а в тих нелегких часах на цій посаді зарекомендувала себе винятково добре. Якщо щось вирішила зробити на користь школи, то уміла цього добитися.

Була першим учителем української мови в нашому Ліцеї, якою досконало володіла, оскільки походила зі Львівщини. Через якийсь рік її замінив Іван Брук. Протягом восьми років керувала школою, яку при ній закінчили чотири випуски, і серед них три випускні українські класи.

Викликала неабияку симпатію учнів **Галина Криванська** (за чоловіком Овсіцька). Народилася 1934 року в Лодзі. У родинному місті закінчила з відзнакою педагогічний ліцей, завдяки чому отримала звільнення від обов'язкового направлення на роботу і можливість вступу без іспиту до будь-якого вищого навчального закладу. Вибрала університет у рідному місті Лодзі, закінчивши який, отримала ступінь магістра з біології і науки про землю.

У 1957–1963 роках працювала в Педагогічному ліцеї № 2 в Бартошицях на посаді вчителя біології і хімії, а також вихователем у інтернаті.

Галина Криванська була людиною виняткового розуму і щирого серця. Її приїзд до Бартошиць влучно і цікаво прокоментувала одна з випускниць Ліцею Любов Свіченюк, яка не могла тоді, за її словами, зрозуміти, чому це молода, освічена, з великого міста дівчина приїхала до

малого містечка, щоб навчати переляканих українських дітей... Потрібно додати, що проводила вона заняття зі своїх двох предметів – біології та хімії – українською мовою! Це була перша не з України вчителька, яка приречла себе на таку важку працю, взялася за вивчення української мови. І хоч вона ніколи цього не підкреслювала, але сьогодні, з перспективи минулих років, можна сказати, що це була свого роду місія, навіть, додамо, геройство, бо інакше такої поведінки не можна пояснити. Після закінчення університетського навчання, замість шукати вигідної посади в Лодзі, вирішила вивчити українську термінологію з двох предметів, щоб їх зміст передавати пізніше в доступній формі своїм учням у прекрасному, але провінційному містечку. Це вимагало від неї чимало зусиль, старань і витривалості, але зате вона пожинала гарні плоди, мала неабиякі успіхи в праці і глибоку повагу учнів.

Мотивація до таких дій виникла в неї, напевно, з багатьох причин, які важко сьогодні встановити. Безсумнівно, одним із чинників був той, що її мама, Ольга Криванська-Загребельна, була відомою у вчительському (і не тільки) середовищі як дуже активна суспільно-громадська активістка, яка вже з перших років після створення УСКТ була багато разів керівником курсів, організовуваних тоді для вчителів української мови в Медзешині біля Варшави.

Випускники запам'ятали Галину Криванську як доброго, роботящого вчителя, прекрасну виховательку і доброзичливу людину. Вона була улюбленицею учнів і залишила теплі спогади про себе в педагогічних колах. Мешкає в Любліні.

До цієї когорти належав і **Ярослав Марушечко** (народився у лютому 1935 року в Корениці Ярославського повіту). До війни батьки Ярослава Максим і Софія займалися сільським господарством.

Весною 1947 року сім'я під час акції „Вісла“ була депортована з рідних країв на Повернені Землі і поселилася, як і інші переселені родини, в дуже нелегких умовах у місцевості Аугами біля Кандит повіту Гурово Ілавецьке. До 1–4-их класів початкової школи Ярослав ходив у рідній Корениці, а закінчив школу після війни в Кандитах. Потім продовжував навчання в Педагогічному ліцеї № 1 у Бартошицях.

У ліцеї Ярослав цікавився точними предметами. Та зацікавленість була розвинена пізніше, особливо завдяки Мар'янові Петрашці, вихователіві класу, відомому і знаному вчителіві математики. Безпосередньо після отримання атестата зрілості в 1955 році поступив на стаціонарну форму навчання на напрямі «Математика» у Вищій педагогічній школі в Гданську, яку в 1959 році успішно закінчив, отримавши ступінь магістра математики. У цьому самому році на підставі направлення Відділу освіти в Ольштині розпочав роботу в Педагогічному ліцеї № 2 в Бартошицях, де викладав спочатку математику, а потім також і фізику. Ці предмети, як і кілька інших, в українських класах викладали в той час рідною

українською мовою. Його великою заслугою було те, що він зважився на такий крок, що мало для нього неабияке значення, було важливою справою, з якою він успішно справився.

Я. Марушечко під час роботи в ліцеї в 1959–1970 роках був неодноразово класним керівником-вихователем, проявляючи при цьому високу активність не тільки в навчально-виховній роботі, але й в організації художніх колективів і керівництві ними. Особливо великою популярністю користувався вокально-хореографічний ансамбль «Мрія», який був дітищем і гордістю видатного педагога.

У 1970–1972 роках, після закінчення діяльності Ліцею, працював у Комплексі агрошкіл у Кароліві біля Кентшина, де викладав в основному фізику. У 1990 році з великими зусиллями, в нелегких умовах і обставинах організував першу в Бартошицях початкову школу з українською мовою навчання, якою керував до переходу на пенсію в 1993 році. Певний час працював вихователем інтернату в Загальноосвітньому ліцеї з українською мовою навчання в Ґурові Ілавецькім.

Ярослав Марушечко є не лише заслуженим учителем, але й відомим суспільно-громадським діячем в українському середовищі в Бартошицях і поза ними. Виконував різні доручення в УСКТ та в ОУП. Він автор численних публікацій на українську тематику. Був завжди там, де звершувалося щось важливе, цікаве і не завжди легке і просте, але таке, що служило зміцненню позиції української спільноти в Польщі. Якщо був переконаний у своїй правоті, то і в словах, і в діях залишався послідовним і рішучим та навіть упертим. Так склалося, що автор цих рядків був три роки учнем, а потім, після закінчення університету, три роки працював зі своїм учителем у Бартошицькому ліцеї. Ми завжди досконали розуміли один одного.

Я. Марушечко володів неабиякими музичними здібностями, які завжди сприяли йому в контактах з молоддю. Співав у шкільному хорі, яким диригував Бернард Зандер, а гітара була його нерозлучним «дидактичним» засобом не тільки на екскурсіях і класних вечірках, але й в інших ситуаціях, у вільний від праці час. У класі, на уроках був вимогливим учителем, а поза ними, у вільний час, особливо під час тривалих шкільних екскурсій, – партнер і добрий товариш. Треба відзначити, що Ярослав Марушечко користувався великим авторитетом і любов'ю серед ліцеїстів, тому в їхніх спогадах йому відведено чи не найбільше місця, рідко хто з його вихованців не сказав тепле і щире слово про свого колишнього вихователя.

Важко в короткому тексті охарактеризувати постать цього вчителя-патріота й ентузіаста українських справ. Ми всі, випускники єдиного у повоєнній Польщі закладу підготовки вчителів з українською мовою викладання, сьогодні кланяємося й віддаємо глибоку честь і шану нашому Професорові. Дякуємо йому за передані нам знання, але особливо за те,

що навчив нас і показав на практиці, як любити Україну, розвивати своє, рідне, національне. Його життєва і професійна позиція засвідчувала, що потрібно бути вірним власному народові, ставати сміливо напроти життєвих проблем і викликів та послідовно реалізувати раз поставлені цілі.

Треба згадати і **Євгена Пушкаря**, одного з учителів, які навчали і виховували учнів Лицею в українському дусі. Народився в 1937 році коло Любліна.

Після закінчення навчання і успішного складання іспитів з російської, української та польської мов у Варшавському університеті разом з колегою виїхав до Києва, де навчався на спеціальності „Українська мова і література“. Закінчив навчання у 1965 році.

Після повернення з Києва розпочав роботу в Педагогічному лицейі № 2 в Бартошицях як учитель української і російської мов. Під час роботи в Бартошицькій лицейі опікувався художніми колективами, вишукував необхідні фонди для їхньої нормальної діяльності, дбав про костюми, потрібні на виступи, організовував виїзди, слідкував за мовною грамотністю художніх програм.

Випускники 1969 року випуску, яких він привів до атестата зрілості, згадують його тепло і приязно. Пам'ятають, що прийшов він до Лицею зараз після навчання. Часом почувався трохи зняковілим і збентеженим, особливо в стосунку до дівчат, і клас це неодноразово використовував. Організовував удачі красназавччі екскурсії, табори, опікувався художнім колективом, з яким був на Фестивалі естрадних ансамблів у Сяноку в 1967 році.

До занять Євген завжди старанно готувався. Прищепив вихованцям любов до рідної української мови, культури і традицій, організовував різні обрядові заходи, спільний Святий вечір тощо. Якщо деякі з його вихованців вибрали україністику як напрям навчання, то, безсумнівно, в цьому є також його заслуга.

Олександра Сеньків, донька Ярослава, народилася 1922 року в Коломиї. Закінчила Педагогічний інститут у Львові. У 1952 році польське Міністерство освіти листом № KI-S/715053/59 від 26 вересня 1959 року визнало її освіту за рівноцінну магістерському рівню в Польщі.

Роботу в Бартошицькому лицейі № 2 розпочала 1 вересня 1959 і працювала тут до 31 серпня 1965 року. Спочатку викладала фізику, а від 1961–1962 навчального року, коли звільнився україніст І. Брук, вела також уроки української мови. Дуже багато часу присвячувала керівництву вокально-хореографічним ансамблем, який працював на українському репертуарі.

Випускники запам'ятали її як здібну вчительку, сумлінну, роботящу, відповідальну і безмежно віддану роботі з молоддю та українській справі. Була вимоглива і послідовна, але водночас сердечна, щира і доброзичлива. Не шкодувала свого власного часу. Коли вимагала цього си-

туація, вона могла упродовж багатьох годин безкорисливо допомагати учням у виконанні домашніх завдань, перевіряти їхні зошити. Як учитель уміла в доступній і простій формі подати учням складний програмовий матеріал з фізики, пояснити його суть і допомогти учням його засвоїти. Як вихователька виявляла ознаки дбайливої матері, до якої горнулися діти.

Випускники старших випусків підкреслюють, що вона навчила їх багатьох українських патріотичних пісень, яких вони вже після неї ні від кого не чули і не могли б навчитися. Учні пізніших випусків, які навчалися в українських класах, які хотіли глибше пізнати українську культуру, українські пісні, мусили цих пісень вчитися самі з магнітофонних стрічок, переданих в основному з Канади, оскільки цей репертуар був заборонений і цілком недоступний як у Польщі, так і в тодішній советській Україні.

Жінка, що тоді була в розквіті сил, дещо вища від середнього зросту, худорлява, повна динаміки і життєвого оптимізму, передавала енергію і мотивацію до дії всім тим, хто її оточував. Була принциповою і відкритою людиною, часом імпульсивною. Не була категоричною, уміла цінити чужу думку, але вміла настояти й на своїй, довести доцільність свого рішення, часом проявляла ознаки темпераменту холерика. Ці властивості її індивідуальності не були перешкодою в її контактах з учнями, чого не можна сказати про контакти з членами педагогічної ради та дирекцією школи. У користуванні рідною мовою була безкомпромісна. Вживала її часто в українсько-польських товариствах, компаніях, що багатьом категорично не подобалося. У своїх діях була швидка, метка, енергійна, рішуча і послідовна. Особливо в цьому могли переконатися члени художніх колективів, якими керувала.

Виїзди з виступами в поселення до українських спільнот часто могли відбуватися й щотижня. Транспорт був примітивний, а поверталися, як правило, пізно ввечері або навіть уночі. Переважно виїжджали в неділю, а це часто негативно впливало на підготовку ліцеїстів до наступних занять на понеділок. У цій ситуації така інтенсивна діяльність керованих нею художніх колективів не подобалася вчителям деяких предметів і дирекції школи. Для неї, однак, найважливішим було те, що молодь доходила з українськими народними піснями і танцями до спраглої за рідною культурою української громадськості, а водночас ліцеїсти – кандидати на вчителів – проходили попереднє стажування, мали добру практику, готувалися до своєї майбутньої професійної діяльності. За декілька років перед відходом з Ліцею О. Сеньків сповільнила свою бурхливу діяльність. Була особою, для якої робота в нашому Ліцеї без артистичної діяльності не мала б сенсу. То була її пасія, її захоплення, якому віддавалася сповна. Була великою українською патріоткою і тому виїзди до

українців з пропагандою і демонстрацією їхньої культури в тих скрутних для них часах вважала за свій моральний обов'язок.

Померла О. Сеньків 4 березня 1991 року в Кракові і там похована.

Іван Тимчина народився в 1932 році у Люблінському воєводстві. Там і провів нелегке дитинство. У 1947 році разом із сім'єю був депортований під час акції «Вісла» на Повернені Землі. Поселився в околиці Бранєва.

Після закінчення навчання в школі був направлений на навчання до Київського університету ім. Тараса Шевченка, однак разом із ще декількома студентами з Польщі його вигнали звідти, звинувативши в антирадянській пропаганді. Ступінь магістра в галузі української філології отримав у Варшавському університеті в 1962 році.

У Педагогічному ліцеї № 2 викладав українську мову в 1962–1965 роках. Він добре знав українську літературу, і саме таким його запам'ятали випускники, що підкреслювали в своїх спогадах. Заняття він провадив цікаво і з великим натхненням. Приносив до школи українські книжки із власної бібліотечки, які роздавав учням на заняттях. Учні любили його і поважали. Натомість його взаємодія з дирекцією школи не складалася успішно. Причин такого стану речей не вдалося встановити. Викладачі, які працювали тоді в Ліцеї, не виявляють бажання висловлювати свою думку щодо цієї справи, не збереглися також жодні матеріальні джерела, які могли б допомогти у в'ясненні цього питання.

Іван Тимчина був великим українським патріотом. Був переконаний, що Україна буде самостійною державою, і в приватних розмовах уже тоді висловлював цю думку. Любив усе, що було українське. Уже мешкаючи в Лелькові, організував український хор і танцювальний колектив. Навчаючись у Гданську, на урочистій академії з нагоди 140-ї річниці народження Тараса Шевченка з великим пафосом виголосив дуже старанно підготовлений реферат, який викликав велику зацікавленість і визнання серед присутніх. Коли в 1956 році виникло Українське суспільно-культурне товариство, він став членом Головного правління цієї організації. У Педагогічному ліцеї № 2 вів гурток української творчості.

За свій патріотизм і безкомпромісність у діях був звинувачений в націоналізмі, за ним постійно стежили і викликали на розмови до спецслужб. Цей показної статури чоловік був надто вразливим, був людиною, яка не вміє захистити себе. Такі безустанні нападки не могли не відбитися на його життєздатності, фізичному і психічному здоров'ї, тому помер він у віці 56 років.

Йому в усьому допомагала його дружина **Надія Тимчина**, яка також навчалася в Києві. У Педагогічному ліцеї № 2 в Бартошицях працювала вихователькою в інтернаті. Потім працювала в початковій школі та в школі при лікарні в Бартошицях. Іван Тимчина та його дружина за-

пам'яталися учням Лицею як порядні, висококультурні люди, педагоги і справжні українські вихователі-просвітителі.

Нарешті, не можна не згадати про греко-католицького священника отця **Івана Сенету**. Він у дев'ятирічному віці став сиротою, але прагнув знань, тому після закінчення школи продовжив навчання в українській чоловічій гімназії в Перемишлі, потім вивчав три роки теологію у Львові. Висвячений був єпископом Й. Коциловським у Перемишлі в 1921 або 1923 році.

15 липня 1947 був заарештований службою безпеки в Кракові за обвинуваченням у співробітництві з УПА і 13 серпня 1947 без судового вироку був запроторений до концтабору праці в Явожні. Перебував там до 12 грудня 1948 року. Був одним із 27 священників (22 греко-католицькі і 5 православних), над якими знущалися в таборі, мучили фізично і морально. Після виходу на волю поселився в Бартошицях.

Усі наявні матеріали свідчать, що священника Івана Сенету безперервно переслідували спецслужби, постійно стежили за ним. У їхніх рапортах знаходяться між іншими документами твердження, що священник налагодив широкі контакти з українським населенням, вивезеним під час операції «Вісла» і поселеним на території Бартошицького повіту, що він робив публічно зауваження і ставив вимоги, щоб до шкіл було введено навчання релігії як обов'язковий предмет.

Отець Іван Сенета навчав релігії в українських класах Педагогічного лицю № 2 в Бартошицях у 1956–1960 рр., до часу її вилучення зі шкільних програм. Вів також катехизм в інших школах на території Бартошиць. Випускники лицю запам'ятали його як поставного, злегка похилого, немолодого вже тоді чоловіка, який неодноразово розповідав учням про своє життя, про поневіряння українців. У спогадах людей, які знали його ближче, священник постає як добра людина, яка, однак, дотримувалася суворих моральних принципів. Він був патріотом, вірним слугою Богові і своєму народові. Користувався великим авторитетом і глибокою повагою як серед українців, так і серед поляків, які проживали в Бартошицях та навколишніх селах.

UKRAINIAN ENLIGHTENERS POLAND (1956–1970): DESTINY ON THE BACKGROUND OF THE DAY

Stefan Lashyn

e-mail: slaszyn@aol.com

The article of prof. Stefan Lashyn «Ukrainian Enlighteners in Poland (1956–1970): destiny on the background of the day» is about the great migration of the Lemko-Ukrainians to the West Northern lands of Poland in the

spring of 1947, the needy conditions of their residence and the lack of any cultural and educational conditions of life. Yet, nationally conscious Ukrainians achieved the creation of the Ukrainian Socio-Cultural Society (UCT) in 1956, which, in its turn, brought about the opening of Ukrainian classes in the lyceum in the town of Bartoschytsya. Ukrainian classes existed, taught and raised Ukrainian children during 1956–1970 and raised about two and a half hundred of Ukrainian patriots during these years. The article provides brief information about the Lyceum teachers, about those who put their soul, their knowledge into the hearts and the heads of young Ukrainians. Not all Lyceum graduates have carried out a Ukrainian word, the Ukrainian thought into the masses, but many of them have preserved that Ukrainian patriotic spirit that they had been put in by their favourite teachers in the lyceum.

The purpose of the article is to show the desire of Ukrainians, deprived of all civil rights in communist Poland, for knowledge, for education, for preserving their national nature, their identity, almost heroic efforts of Lyceum teachers to preserve the Ukrainian spirit in students, to strengthen their knowledge of their native Ukrainian language, etc.

Research methods. When writing the article, a variety of documents about Bartoshitsky Lyceum, memories of still living former teachers and especially graduates were used.

The scientific novelty of the article is that still, except the author's monograph (see below), there were no such publications like that in Poland or Ukraine.

Keywords: *Bartoshitsky Lyceum, Ukrainian classes, Ukrainian language, Ukrainian patriotic education, Ukrainian enlighteners.*